



משפט יצחק

דין מרומה והסתרת נכסים

אימתי רשאי בית הדין לפסוק באומדנה - והיכן החשד נעצר מפני גבול הראיה

גיליון 41 • רכוש וראיות • ה' באלול תשפ"ו • 18.8.2026

מאת: הרב יצחק דן גרונברגר

יצירה מקורית מאת הרב יצחק דן גרונברגר. אין לפרסם את הגיליון בשלמותו, להעתיקו או לעבדו עיבוד מהותי בלא רשות בכתב. ציטוט קצר ומידתי מותר בכפוף לייחוס מלא ולהפניה פעילה אל grunberger-law.co.il.

בעל דין טוען כי אין לו נכסים, ואילו מן המסמכים, חשבוניות החשמל, התנהלותו בפועל ודו"ח החוקר עולה תמונה אחרת. נכסים נרשמו על שם קרובים, מחיר מכירה מוצהר אינו מתיישב עם שווי השוק, והמסמכים המבוקשים אינם מוגשים. האם בית הדין חייב להרים ידיים מפני שאין לפניו שטר בעלות גלוי, או שמא דווקא כאן עליו לדרוש ולחקור, להסיק מסקנות מן ההסתרה ולפסוק על פי אומדנה מוכחת?

השאלה בוערת בכל תיק רכושי שבו צד אחד מחזיק במידע והאחר עומד מבחוץ. אם בית הדין יסתפק ברישום הפורמלי, עלול המרמה לצאת ושכרו בידו. ואם יהפוך כל חשד לראיה, תיפרץ גדר המוציא מחברו עליו הראיה. הדרך הישרה אינה סלולה בסיסמאות. יש להבחין בין ריח של תרמית, צירוף נסיבות כבד, סירוב מכוון להשיב ואומדנה שהדעת אינה סובלת להעמיד כנגדה גרסה תמימה.

השאלה המרכזית

מתי רשאי בית הדין להכריע חלוקת רכוש על סמך אומדנה והתנהגות מחשידה; מה משקלה של הימנעות מהצגת מסמכים; והאם ניתן לייחס לבעל דין נכס הרשום על שם קרוב משפחה בלי להפוך את החשד עצמו לשטר קניין?

א. שתי אזהרות הנראות כסותרות

במסכת שבועות ל ע"ב למדו מן הפסוק "מדבר שקר תרחק": דיין היודע בדין שהוא מרומה לא יאמר, הואיל והעדים מעידים אחתכנו ויהא הקולר תלוי בצוואר העדים. אין לדיין להסתתר מאחורי צורה פורמלית שעה שלבו יודע שהפסק הנבנה עליה אינו אמת. מאידך גיסא, אין מוציאים ממון באומדן קל, והכלל "המוציא מחברו עליו הראיה" הוא בריח התיכון של דיני ממונות.

אין כאן סתירה אלא שני גבולות. מן הצד האחד אסור לחתוך דין על סמך ראיה שקרית רק מפני שהיא לבושה בלבוש משפטי. מן הצד השני אסור לחייב אדם מפני שהדיין אינו מחבב את גרסתו. דין מרומה מחייב העמקת בירור; הוא אינו היתר לקפוץ מן החשד אל המסקנה.

בסנהדרין לב ע"ב נתבאר ההבדל שבין דין רגיל, שבו הקלו חכמים בדרישה וחקירה כדי שלא תינעל דלת בפני לוויין, לבין מקום שבו ניכרת מרמה ויש לחזור לדרישה ולחקירה. נמצא שהתרופה הראשונה למרמה היא בירור: שאלות מדויקות, השוואת גרסאות, צווים למסמכים, חוות דעת מומחה ומתן אפשרות הוגנת להשיב. רק לאחר שהדרך הזאת מוצתה ניתן לשקול את המשמעות הראייתית של שתיקה והסתרה.

ב. הרמב"ם: שיקול דעת חזק - והגדר שהעמידו הדורות

הרמב"ם בהלכות סנהדרין פרק כד פתח פתח רחב: בדיני ממונות רשאי דיין לדון על פי דברים שדעתו נוטה שהם אמת והדבר חזק בלבו, אף שאין שם ראיה גמורה. הוא הביא דוגמאות של נאמנות מיוחדת, טביעת עין וידיעה ברורה מתוך מכלול המציאות. אולם מיד אחר כך כתב שמשרבו בתי דין שאינם הגונים, הסכימו רוב בתי הדין שלא להפוך שבועה ולא להוציא ממון אלא בראיה ברורה.

הגבלה זו אינה הופכת את הדיין למכונת חותמות. הרמב"ם עצמו הורה שאם לבו של הדיין נוקפו, יוכל לסלק עצמו, לדרוש מן הצדדים ראיות נוספות ואף להשתמש בכלים דיוניים כדי להביא את האמת לאור. כוח האומדנה לא נעלם; הוא הועבר ממסלול של התרשמות חופשית למסלול של ודאות כבדה, בירור קפדני והתנהגות דיונית שיש לה משמעות.

השולחן ערוך חושן משפט סימן טו הביא את יסודות הדברים. העולה משם הוא שאין דין אחד לכל חשד. יש מקרה שבו הדיין אינו יודע אלא חושש - ואז עליו להתרחק מפסק שקר ולדרוש עוד. יש מקרה שבו בעל הדין עצמו מונע את הבירור, משיב תשובות גנובות ומכסה את דבריו - ואז ההסתרה נעשית חלק מן הראיות.

ג. תשובת הרא"ש: שלא יהא חוטא נשכר

בתשובת הרא"ש כלל קז סימן ו נדון נתבע שטען ברמאות והתחמק מן השאלות שנועדו לברר את האמת. הרא"ש קבע שאין הדיין רשאי להסתלק ולהניח את הגזל בידו, שהרי בכך נמצא הנתבע משתכר ברמאותו. על הדיינים לחקור ולדרוש; ואם הנתבע מכסה ומעלים דבריו ומשיב תשובות שאינן משיבות, רשאי דין מומחה לראות כאילו תשובתו הייתה חושפת את השקר ולדון באומדנה מוכחת.

הרא"ש הסתייע במעשה רבי בנאה שבבבא בתרא נח ע"א, שהעמיד את בניו של הנפטר במבחן אשר חשף, מתוך התנהגותם, מי מהם נהג כבן המכבד את אביו. אין כוונת הרא"ש שכל תחבולה פסיכולוגית נעשית ראייה. היסוד הוא שבמקום שאין אפשרות רגילה לברר, ובעל הדין עצמו הוא הסוגר את הדלת, רשאי בית הדין להסיק מן הנעילה מי מבקש למנוע מן האור להיכנס.

יסוד הביקורת: המשפט "שלא יהא חוטא נשכר" אינו מטבע העובר לסוחר בכל תיק שיש בו חשד. הוא מסקנה הבאה לאחר שבית הדין הציג שאלות קונקרטיות, דרש מסמכים המצויים בשליטת הצד, נתן זמן סביר ומצא שההתחמקות מכוונת בדיוק אל הנקודה שהייתה מכריעה את הדין. מי שמדלג על שלבים אלה ובונה חיוב על אווירה כללית של אי אמון - בונה מגדל הפורח באוויר. אין לאומדנה בית אחיזה אלא כשהנסיבות נעולות זו בזו ככריחים, עד שהגרסה החלופית נעשית רחוקה מן הדעת.

ד. פסק בית הדין בירושלים בתיק 905296/6

בפסק שניתן ביום י"א בתמוז תשפ"ב (10.7.2022) בבית הדין הרבני האזורי בירושלים, בהרכב הרב מרדכי רלב"ג - ראב"ד, הרב דוד שני והרב חיים ו' וידאל, נדונה חלוקת רכוש לאחר הליך ממושך. בית הדין קבע כי התנהלות האיש הייתה רצופה סממנים של מרמה: נכס הרשום על שם קרוב שבו האיש התגורר ושאותו שיפץ; כתובת וחשבונות שקשרו אותו למקום; נכסים שנמכרו לקרובים במחירים מעוררי תמיהה; וטענת חוסר כל שאינה מתיישבת עם פעילות נדל"נית רחבה.

בית הדין הסתמך על דו"ח אקטואר, שמאות ודו"ח חקירה. האיש לא הגיש במועד את ההשגות שהתיר לו בית הדין, ובעניין אחר השתהה קרוב לשנה וחצי. בית הדין ראה באי הגשת ההשגות חזיון משמעותי, וביחס לנכס מסוים קבע שקיימת אומדנה מוכחת שהאיש הוא בעליו אף שהרישום הפורמלי היה על שם אחרים. ביחס לדירה שנמכרה, העמיד בית הדין את שווי המכירה לצורך האיזון על שווי השוק שנקבע בשמאות ולא על המחיר המוצהר, לאחר שהתרשם כי הגרסה בדבר מכירת הפסד אינה אמינה.

נקודת החוזק בפסק היא שאין מדובר בחשד יחיד. בית הדין מנה שורה של נתונים, דרש תגובות, נעזר במומחים והבחין בין נכסים: במקום שבו מצא צירוף כבד חייב, ובמקומות שבהם הקשר היה חלש סירב לחייב. הבחנה זו חשובה. היא מלמדת שבית הדין לא החליט תחילה שהאיש רמאי ואחר כך צבע את כל הנכסים בצבע אחד, אלא בחן כל נכס לפי ראיותיו.

ה. ובכל זאת: שתיקה אינה הודאה אוטומטית

בפסק נאמר כי אי שליחת השגות כמוה כהודאה בממצאי החקירה. לשון זו צריכה סייג. יש הבדל בין ויתור דיוני על הזכות להשיג במועד, לבין הודאה עובדתית גמורה בכל פרט שבדו"ח. בעל דין המאחר עלול לאבד את זכותו לפתוח את הדיון מחדש; אך אין להפוך כל מחדל פרוצדורלי ל"הודאת בעל דין כמאה עדים". הודאה דורשת תוכן ברור, ואילו שתיקה יכולה לנבוע גם מרשלנות, ייצוג לקוי או אי הבנה.

הדרך המדויקת היא לראות בהימנעות גורם מצטרף. כאשר המסמך נמסר, ההחלטה ברורה, השאלה נוגעת ללב המחלוקת, והצד שותק בלי הסבר - משקל גרסתו נפגע מאוד. אם נוסף לכך מצוי בידיו מידע בלעדי והוא מסרב לחשפו, יכול המשקל להיעשות מכריע. אולם אין לומר שהשתיקה לבדה יצרה בעלות או חוב.

ובמחילת כבוד ההרכב, ככל שהמשפט "אי שליחת השגות כמוה כהודאה" נקרא ככלל עצמאי - הדברים נאמרו בלשון רחבה מן הראוי. אין צורך בהרחבה זו כדי להצדיק את התוצאה. די לומר שהדו"ח נותר ללא סתירה, שהוא נתמך בראיות חיצוניות, ושהסירוב להגיב מחזק את האומדנה. כך עומד הבניין על יסודותיו; בלי כן, עלול בעל דין אחר ללמוד מן הניסוח שדי בהחמצת מועד כדי להוציא ממון, ולא היא.

ו. נכס הרשום על שם צד שלישי

כאן נדרש חוט דק במיוחד. כאשר נכס רשום על שם אח, אחות או חברה, אך אחד מבני הזוג נוהג בו מנהג בעלים, משלם, משכיר, משפץ ומציג אותו כלפי העולם כנכסו - אין הרישום סוף פסוק. מנגד, צד שלישי אינו חפץ המונח על שולחן בני הזוג. אי אפשר לפגוע בזכותו בלי שישמעו טענותיו ובלי לברר את סמכות בית הדין כלפיו.

לכן יש להבחין בין שתי הכרעות. האחת, קביעה ביחסים שבין בני הזוג שלצורך האזיון יש לייחס לבן הזוג שווי שהבריה או זכות כלכלית שהסתיר. השנייה, פסק קנייני המורה שהרישום של הצד השלישי בטל. ההכרעה השנייה כבדה בהרבה ודורשת צירוף בעל הדין הנוגע בדבר, סמכות, ראיות מתאימות ושמיעת טענותיו. אין חבין לאדם שלא בפניו, ואין מרפאים תרמית אחת בפגיעה דיונית באחר.

בתיק 905296/6 התמקדה ההכרעה באזיון שבין בני הזוג. אף על פי כן, לשון הפסק שקבעה כי הנכס "שייך לאיש" ראויה לדיוק. נכון יותר היה להבהיר אם מדובר בקביעה פנימית לצורך החיוב הכספי בלבד או בהכרעת בעלות החורגת מעבר לכך. במקום שבו המילים יכולות ליפול כצל גם על מי שלא נשמע, חובה על פסק הדין להציב להן גבול.

ז. מחיר מוצהר מול שווי שוק

כאשר אדם שעיסוקו בנדל"ן טוען שמכר נכס מבוקש במחיר הנמוך במיליון שקלים משווי, לקרוב או בסמיכות למועד הקרע, בית הדין רשאי לדרוש הסבר מלא: חוזה, העברות בנקאיות, מיסוי, תיווך, מצב הנכס וחובות. אם ההסבר נעלם והמסמכים אינם באים, ההנחה התמימה מתרופפת.

אולם גם כאן יש לבנות את החיוב במדרגות. שמאות מוכיחה שווי משוער; היא אינה מוכיחה לבדה כמה כסף שולם בפועל. כדי לחייב לפי שווי השוק יש להראות אחת משתיים: שהמכירה הפיקטיבית נועדה להבריח את הזכות המשותפת, או שהמוכר פעל בחוסר תום לב כלפי התא המשפחתי והפסיד במכוון נכס בר איזון. אם בית הדין קובע שהמחיר המוצהר כוזב, עליו לומר על איזה צירוף ראיות נשענת הקביעה. המליצה "קשה להאמין" אינה מספיקה כשהיא עומדת לבדה; בצירוף מסמכים חסרים, קרבת הצדדים, שליטה בנכס וסתירות - היא עשויה להפוך לאומדנה מוכחת.

ח. הוראה מעשית לבעל דין ולמייצג

1. אל תסתפקו בטענה "הוא מסתיר": ערכו טבלה לכל נכס: רישום, שימוש, תשלומים, כתובת, חשמל, ארנונה, הכנסות, הלוואות וקשר לצד השלישי.
2. בקשו מסמכים ממוקדים: בקשה גורפת דומה לרשת שאין לה סוף. בקשה ממוקדת לחשבון, תקופה ונכס מסוים מאפשרת לבית הדין להסיק מסקנה אם היא מסורבת.
3. שמרו החלטות ומועדים: מי שאינו משיב במועד מעניק לצד שכנגד טענה ראייתית כבדה. אם קיימת מניעה אמיתית, יש לבקש ארכה לפני חלוף המועד ולפרטה.
4. צרפו מומחה במקום השערה: שמאות, אקטואריה או חקירה כלכלית צריכות להיות ניתנות לבדיקה ולהשגה. דו"ח שאינו מסביר את מקורותיו עלול להישמט בשעת ההכרעה.
5. הבחינו בין חיוב בין הזוג לבין פגיעה בצד שלישי: לעיתים אפשר לחייב את המבריח בשווי בלי לבטל את רישום הקרוב; ולעיתים אין מנוס מצירוף הצד השלישי לערכאה המוסמכת.
6. טענו את מדרגות האומדנה: לא חשד, אלא צירוף; לא שתיקה בלבד, אלא שתיקה מול דרישה ברורה; לא שמאות לבדה, אלא שמאות בצירוף עסקה תמוהה והסתרה.

ט. מסקנה

- א. דין מרומה אינו מתיר להוציא ממון על פי תחושת בטן; הוא מחייב את בית הדין להגביר דרישה וחקירה ולא להניח לשקר להסתתר מאחורי מסמך.
- ב. כאשר בעל דין מחזיק במידע, נדרש להציגו ומתחמק במכוון, ההימנעות מצטרפת לראיות ועשויה להשלים אומדנה מוכחת.
- ג. תשובת הרא"ש ושולחן ערוך חושן משפט סימן טו מונעים מצב שבו המרמה נשכרת, אך אינם מבטלים את הצורך בהליך הוגן ובהבחנה בין חשד לוודאות.
- ד. פסק תיק 905296/6 בנוי על מכלול כבד ועל הבחנה בין נכסים, אולם הלשון הרואה באי השגה "הודאה" והקביעה בדבר נכס הרשום על שם צד שלישי צריכות להיקרא בצמצום ובדיוק.
- ה. בעל דין המבקש לחשוף נכסים חייב לבוא עם מסלול ראייתי סדור; בעל דין הנדרש למסמכים חייב להבין שהתחמקותו עלולה להפוך בעצמה לראיה.

יש חשש להסתרת דירה, עסק, חשבון או זכויות?

משרדנו ממפה את הנכסים והמסמכים, בוחן את הרישום ואת ההתנהלות הכלכלית, מכין בקשות גילוי ממוקדות וטענות הלכתיות בדין מרומה ובאומדנה, ומנסח לפי הצורך כתב תביעה, כתב הגנה או ערעור לבית הדין הרבני הגדול.

הרב יצחק דן גרונברגר - דיין, טוען רבני, מוסמך לרב עיר

טלפון: 052-761-6780 | **דוא"ל:** grunberger-law.co.il | 1666law@gmail.com

מקורות עיקריים

- שמות כג, ז; דברים א, טז; טז, כ.
- שבועות ל ע"ב; סנהדרין לב ע"ב; בבא בתרא נח ע"א.
- רמב"ם, הלכות סנהדרין פרק כד, הלכות א-ג.
- תשובות הרא"ש, כלל קז סימן ו.
- טור ושולחן ערוך חושן משפט סימן טו, ובפרט סעיפים ג-ה; סימן טז בעניין הבאת ראיות ומסמכים.
- בית הדין הרבני האזורי ירושלים, תיק 905296/6, הרכב הרב מרדכי רלב"ג - ראב"ד, הרב דוד שני והרב חיים ו' וידאל, ניתן ביום י"א בתמוז תשפ"ב (10.7.2022).

זכויות וייחוס: כל הזכויות שמורות להרב יצחק דן גרונברגר. אין לפרסם את הגיליון בשלמותו, להעתיקו או לעבדו עיבוד מהותי בלי רשות בכתב. בציטוט קצר ומידתי יש לציין: "הרב יצחק דן גרונברגר, משפט יצחק, גיליון 41", ולצרף הפניה פעילה לאתר grunberger-law.co.il.

הגיליון הוא עיון תורני ומקצועי כללי ואינו פסק הלכה או ייעוץ משפטי לתיק מסוים. הכרעה בדבר הסתרת נכסים תלויה במסמכים, בהתנהגות הצדדים, בסמכות הערכאה, בזכויות צדדים שלישיים ובמכלול הראיות.